

Notes du mont Royal

WWW.NOTESDUMONTROYAL.COM

Cette œuvre est hébergée sur «*Notes du mont Royal*» dans le cadre d'un exposé gratuit sur la littérature.

SOURCE DES IMAGES
Bibliothèque nationale du Vietnam

MORCEAUX CHOISIS D'AUTEURS ANNAMITES

PRÉCÉDÉS D'UN
ABRÉGÉ DE L'HISTOIRE DE LA LITTÉRATURE ANNAMITE
A L'USAGE DE
L'ENSEIGNEMENT SECONDAIRE FRANCO-INDIGÈNE ET
DES CLASSES SUPÉRIEURES DE L'ENSEIGNEMENT
SECONDAIRE FRANÇAIS

PAR

G. CORDIER

Première édition

Publié par la Direction de l'Instruction publique en Indochine

ÉDITÉ PAR L'IMPRIMERIE LE-VAN-TAN

130 - 138, Rue du Coton. — HANOI

— 1932 —

DU MÊME AUTEUR

TRAVAUX INTÉRESSANT LA LANGUE ANNAMITE

Nam vô — Traduction — Revue Indochinoise.	1905
Trần-Kim-Hai — — — — —	1905
Nữ tú-tài — — — — —	1906
Lý-công — — — — —	1907
Kim-Ngọc et Bàng-Xuyên — Traduction — Revue Indochinoise.	1908
Essai de Parémiologie annamite — — — — —	1908
Ngọc-Hoa — Traduction — — — — —	1909
Fables de La Fontaine, traduites en annamite — Imp. E. O.	1910
Trê Cóc — Traduction — Revue Indochinoise	1911
Hoàng-Chừu — — — — —	1911
Le théâtre annamite — Étude — — — — —	1912
Corrigé des compositions données aux examens d'annamite (1 ^{re} série)	1913
Chu-Mãi-Thần — Comédie — Revue Indochinoise	1913
Essai sur la littérature annamite — — — — —	1914
Extraits des Poètes et des Prosateurs annamites — Imp. E. O.	1914
La pagode de Hương-Tích — Traduction — Annale de la Société de Géographie	1914
Gia-Trương — Drame — Revue Indochinoise	1915
Théâtre annamite (Argots et divinités) — Revue Indochinoise	1917
Thăng Lảnh bán heo — Comédie — — — — —	1918
Bích-câu kỳ-ngộ — Traduction — — — — —	1919
Tiên-Bửu et ông Trương ou la jeune fille et le vieillard amoureux — Revue Indochinoise	1921
Cô Mai (Roman) — — — — —	1924
Recueil des compositions données aux examens de langue annamite avec traduction (2 ^e série).	1925
Cung-oán ngâm khúc — Traduction — B. E. F. E. O.	1925
Thu-dạ lữ-hoài-ngâm — Bulletin Société E. M.	1925
Bần-nữ thần — Traduction — Bulletin Société E. M.	1926
Ấn đồng tiền — — — — —	1926
Recueil de textes annamites (Thèmes, Versions, Rédactions)	1926
Histoire de Trạng Quỳnh — Bulletin Société E. M.	1926
Phương-Hoa — Traduction — — — — —	1927
Chén thuốc độc — Comédie — Tân-dân Thư-quán	1927
Về con của (Triệu dương cô sự phú) — Bulletin Société E. M.	1928
Vọng phu ngâm — — — — —	1928
Dictionnaire annamite-français. — Imprimerie Tonkinoise.	1930
Cours de langue annamite, quatre années — Tân-dân Thư-quán.	1932

Forrest

16-12

D'AUTEURS ANNAMITES

MORCEAUX CHOISIS

D'AUTEURS ANNAMITES

PRÉCÉDÉS D'UN
ABRÉGÉ DE L'HISTOIRE DE LA LITTÉRATURE ANNAMITE
A L'USAGE DE
L'ENSEIGNEMENT SECONDAIRE FRANCO-INDIGÈNE ET
DES CLASSES SUPÉRIEURES DE L'ENSEIGNEMENT
SECONDAIRE FRANÇAIS

PAR

G. CORDIER

Première édition

Publié par la Direction de l'Instruction publique en Indochine

ÉDITÉ PAR L'IMPRIMERIE LE-VAN-TAN
130, 138, Rue du Coton. — HANOI
— 1932 —

6 x 26

51319

Notes du mont Royal

WWW.NOTESDUMONTROYAL.COM

Une ou plusieurs pages ont été volontairement omises ici.

NGUYỄN-DU

KIM-VÂN-KIỀU

D'après le *Đại-nam-thực-lục* 大南寔錄, ou archives de la dynastie actuelle, l'auteur du *Kim-Vân-Kiêu* est né dans la sous-préfecture de Nghi-xuân, province de Hà-tĩnh. Si nous ignorons la date exacte de sa naissance, les Annales nous apprennent par contre que son père, Nguyễn-Nghiêm, duc de Lê-xuân, fut un des hauts mandarins de la fin des Lê.

Vers le début du règne de Gia-long, Nguyễn-Du se voit appelé aux fonctions de préfet de Thường-lín, près de Hà-nội; mais la maladie le force à donner sa démission. En la 8e année de Gia-long on le nomme secrétaire provincial (cai bộ) du Quảng-bình; il se montre, à ce poste, juste et intègre. Puis il reçoit, en 1814, le titre de cần-chính-điện đại-học-sĩ et part comme ambassadeur porter le tribut à la Cour de Pékin. Rentré de mission, on le récompense en le nommant secrétaire de droite du ministère des rites (lễ-bộ hữu-tham-tri).

De son voyage en Chine, il avait rapporté, outre un volume de poésies en caractères chinois, le *Bắc-hành thi-tập* 北行詩集, une ébauche de son roman de *Kim-Vân-Kiêu*.

Le *Kim-Vân-Kiêu* est une adaptation d'une nouvelle chinoise publiée par Thanh-tâm tài-tử (1) 青心才子, dit M. Maspéro. Cependant la comparaison attentive du texte chinois et du texte annamite permet de constater que Nguyễn-Du a fait preuve, dans son travail, d'une grande originalité. Après avoir modifié l'intrigue, en supprimant ou en imaginant des scènes nouvelles, il a ajouté nombre de détails typiques et, surtout, a fait œuvre de psychologue en donnant à chacun de ses personnages une mentalité vraiment annamite.

De là s'explique l'extraordinaire popularité de ce poème qui, chose rare pour les œuvres littéraires d'Annam, satisfait aux goûts et aux aspirations de toutes les classes de la société: depuis l'humble coolie jusqu'au lettré le plus délicat, depuis la fille de joie jusqu'à l'épouse la plus respectable, il n'est personne qui n'en connaisse et n'en puisse réciter quelques bribes.

(1) Thanh-tâm tài-tử est le surnom de Phạm-quí-Thích, écrivain célèbre de la fin des Lê. Il publia, avec les commentaires, la nouvelle chinoise, qui nous intéresse, dans les dernières années du XVIIIe siècle (Bull. E.F.E.O. 1914).

La superstition populaire a poussé plus loin encore les choses en faisant du livre même un moyen de consulter le sort. Souvent, les femmes, dans une circonstance difficile, au lieu d'aller chez le devin, prennent le Kim-Vân-Kiêu, l'ouvrent au hasard et lisent quelques vers. Une courte interprétation leur fait trouver, dans le passage lu, une réponse probante à ce qui les intéresse.

Les lettrés eux-mêmes, si férus soient-ils des caractères chinois, n'ont pu résister au charme et à la beauté de cette œuvre. Ils considèrent la lecture du Kim-Vân-Kiêu comme un des trois plaisirs les plus délicats, les deux autres étant de déguster du thé et de jouer aux cartes. De là est née l'expression : « uống nước chè tàu ; đánh bài tở-tôm ; xem nôm Thúy-Kiêu » ou « boire du thé de Chine, jouer aux cartes et lire le Kiêu ». Un autre proverbe, sur le même sujet, dit : « Làm giai biết đánh tở-tôm, uống chè Ninh-thái, xem nôm Thúy-Kiêu ».

La vogue du Kim-Vân-Kiêu a augmenté encore, ces dernières années, depuis que la jeune génération annamite manifeste le désir de donner un essor nouveau à sa langue et à sa littérature en multipliant les publications en quốc-ngữ.

Tài sắc hai chị em Thúy-Kiêu (1)

Đầu lòng hai ả Tố-nga (2),
Thúy-Kiêu là chị, em là Thúy-Vân.
Mai cốt-cách (3), tuyết tinh-thần (4),
Một người một vẻ, mười phân vẹn mười.
Vân xem trang-trọng khác vời,
Khuôn giãng đầy-dặn, nét ngài nở-nang (5).
Hoa cười ngọc thuyêt (6) đoan trang,
Mây thua nước tóc, tuyết nhường màu da.

(1) Les allusions littéraires sont tellement nombreuses, dans le Kim-Vân-Kiêu, qu'il n'est pas possible, ici, de les relever toutes. On pourra consulter à ce sujet les traductions de A. des Michels & de Nguyễn-văn-Vĩnh, précieuses surtout par leurs notes et les éditions de Mạc-đĩnh-Tur et de l'imprimerie tonkinoise.

(2) 素娥 : femmes comme les immortelles qui vivent dans la lune. Ce passage nous donne un aperçu de la beauté féminine selon l'esthétique annamite.

(3) Mai cốt-cách : personne de petite taille.

(4) Tuyết tinh-thần : de teint très blanc.

(5) Visage plein, rond comme la lune, présage d'une vie douce et tranquille selon la physiognomie asiatique ; sourcils comme un ver-à-soie couché (diện thư mãn nguyệt, mi nhược ngoạ tâm).

(6) Variante : thốt. Se rappeler le proverbe « Biết thì thừa thốt, không biết thì dựa cột mà nghe ».

Kiều càng xắc-xảo mặn-mà (1),
So bề tài-sắc lại là phần hơn.
Làn thu-thủy, nét xuân-sơn (2),
Hoa ghen thua thắm, liễu hờn kém xanh.
Một hai nghiêng nước nghiêng thành (3),
Sắc đành đòi một, tài đành hòa hai.
Thông-minh vốn sẵn tư trời,
Pha nghề thi-họa, đủ mùi ca-ngâm.
Cung, thương lầu bậc ngũ-âm (4),
Nghề riêng ăn đứt Hồ-cầm (5) một chương.
Khúc nhà tay lựa nên xoang (6),
Một thiên *bạc-mệnh* lại càng não nhân!
Phong-lưu rất mực hồng-quần (7),
Xuân-xanh xấp xỉ tới tuần cập-kê (8).
Êm-dềm trường rủ màn che,
Tường đông (9) ong bướm đi về mặc ai.

Chị em Thúy-Kiều đi chơi Thanh-minh (10)

Ngày xuân con én đưa thoi (11),
Thiều-quang (12) chín chục đã ngoài sáu mươi.

(1) On đậm-đà : au sens propre, qui est assez salé ; ici, qui charme.

(2) Nhỡn như thu thủy, mi tựa xuân sơn. Dans le Tây-trương on lit : Súc tồn xuân sơn, vọng xuyên thu thủy. Ce sont allusions fréquentes, dans la littérature annamite, que de comparer la limpidité des yeux à celle des eaux en automne et la courbe des sourcils à celle des montagnes au printemps.

(3) Métaphore rappelant la beauté des femmes des tyrans Kiết et Trụ : signifie beauté sans rivale. Lý-duyên-Niên a écrit : Nhất cổ khuynh nhân thành, tái cổ khuynh nhân quốc. Elle se retournait pour jeter un regard et les villes tombaient ; elle se retournait une seconde fois et les royaumes sombraient.

(4) Ngũ-âm là : cung, thương, giốc, trủy, vũ.

(5) Hồ-cầm là cái đàn rợ Hồ ; c'est le ti-bà.

(6) Xoang là một điệu đàn. Certains disent Chương là thành ra bài hay.

(7) En Chine, les jeunes filles portaient, et elles portent encore aujourd'hui, surtout dans la campagne, des pantalons rouges.

(8) L'âge de 15 ans. Dès la prise de l'épingle, la jeune fille pouvait se marier, selon le Kinh-lễ.

(9) L'extérieur. En Chine, la porte s'ouvre souvent vers l'Est. Mạnh-lữ a écrit : Du đông lân nhi lâu kỳ sử tử : trèo qua sang nhà láng diềng ở bên đông để giỗ con gái người ta.

(10) La fête de Thanh-minh a lieu au 3e mois de l'an annamite. Elle était autrefois, en Chine, une véritable fête du printemps. On se contente aujourd'hui de visiter les tombeaux.

(11) On a discuté longuement sur ce vers, à savoir s'il s'agit, par exemple, de navette en forme d'hirondelle. Le poète, à notre avis, a peut-être voulu dire : Les jours du printemps filent avec la rapidité de l'hirondelle et de la navette du tisserand.

(12) Thiều-quang là những ngày đẹp như ngày mùa xuân. Le printemps est compté comme ayant 90 jours ou trois mois.

Cỏ non xanh rợn (1) chân trời,
Cành lê trắng điểm một vài bông hoa (2).
Thanh-minh trong tiết tháng ba,
Lẽ là Tảo-mộ, hội là Đạp-thanh (3).
Gần xa nô-nức yến anh,
Chị em sắm-sửa bộ hành chơi xuân.
Đập-diu tài-tử giai-nhân,
Ngựa xe như nước, áo quần như nêm (4).
Ngõn-ngang gò đồng kéo lên,
Thoi vàng-hồ rắc, tro tiền-giấy bay (5).
Tà-tà bóng ngả về tây,
Chị em thơ-thần dan tay ra về.
Bước lần theo ngọn tiểu-khê,
Nhìn xem phong-cảnh có bề thanh-thanh.
Nao-nao dòng nước uốn quanh,
Dịp cầu nho-nhỏ cuối ghềnh bắc ngang.
Sè-sè nắm đất bên đường,
Rầu-rầu ngọn cỏ, nửa vàng nửa xanh.
Rằng: « Sao trong tiết Thanh-minh,
« Mà dây hương khói vắng tanh (6) thế mà? »
Vương-Quan mới dẫn gần xa:
« Đạm-Tiên nàng ấy xưa là ca-nhi,
« Nổi danh tài sắc một thì,
« Xôn-xao ngoài cửa thiếu gì yến anh.
« Kiếp hồng-nhan có mong-mạnh (7),
« Nửa chừng xuân, thoát gây cảnh thiên-hương (8).
« Có người khách ở viễn-phương,
« Xa nghe cũng nức tiếng nàng tìm chơi.

(1) Variante : tận.

(2) Une antique poésie dit : phương thảo liên thiên bích, lê chi sở điểm hoa : la couleur de l'herbe se mêle à celle du ciel, les branches des poiriers se parsèment de fleurs.

(3) Fouler l'herbe verte, en se promenant.

(4) Ici, encore un mot qui a fait discuter ; certains ont lu nêm « serré comme les tiges de bambou qu'on place autour du moulin à décortiquer » (chật như nêm cối). D'autres lisent nen, mot qui désigne une herbe qui croît en touffes serrées. Ce dernier mot, à notre avis, rime aussi mal avec lên que nêm.

(5) Dans le Nghệ Tĩnh, vàng-hồ égale vàng-vó.

(6) Solitude répugnante comme l'odeur du poisson. Il y a l'expression : « nhạt tanh », fade comme l'odeur du poisson. Peut-être est-ce une corruption du mot đánh car on dit : « Vắng như chùa bà Đanh ».

(7) Tenu ; ailleurs, vague. On dit par exemple : tôi mong-mạnh thấy nói rằng : j'ai vaguement entendu dire.

(8) Dans le Tĩnh-sử on lit : thiên hương nhất chi (một cánh hoa thơm của trời). Ici une jolie femme.

«Thuyền tình vừa ghé tới nơi,
«Thì đà trâm (1) gãy bình rơi bao giờ!
«Buồng không lạnh ngắt như tờ (2),
«Dấu xe ngựa đã rêu lò-mò xanh!
«Khóc than khôn xiết sự tình!
«Khéo vô duyên mấy là mình với ta (3)!
«Đã không duyên trước chẳng mà,
«Thì ghi chút đỉnh (4), gọi là duyên sau».

Thúy-Kiều, Kim-Trọng mới biết nhau

Dùng-dăng nửa ở nửa về,
Nhạc vàng đầu đã tiếng nghe gần gần.
Trông chừng thấy một văn-nhân,
Lông buông tay khấu (5), bước lần dặm băng.
Đề-huề lưng túi gió trăng (6),
Sau chơn theo một vài thằng con-con.
Tuyết in sắc ngựa câu dòn (7),
Cổ pha mùi áo nhuộm non da trời (8).
Nẻo xa mới tỏ mặt người,
Khách đà xuống ngựa tới nơi tự tình.
Hài-văn lần bước dặm xanh,
Một vùng như thể cây Quỳnh cành Giao (9).

(1) Certains lisent hoa gãy bình rơi : la fleur était brisée, le vase avait chu. Se rappeler ce vers, des Đường-thi : Nhất phiến tình chu dĩ đào ngân, bình trâm hoa chiết dĩ đa thời : La barque de l'amoureux avait à peine atteint le rivage que le vase était déjà noyé et la branche de fleur brisée.

(2) Dans le calme, le silence absolu, la surface de l'eau est unie comme une feuille de papier.

(3) Variante : mấy, mới. Bấy parait préférable.

(4) Certains ont corrigé en chút ước qui est mieux, qui marque l'idée d'un engagement pour une vie future.

(5) Laisser le cheval aller à son gré.

(6) Bán nang phong nguyệt : une moitié de sac de vent et de lune. Ici lưng a le sens de nửa. Au total : aller les mains vides.

(7) Câu là con ngựa non. On emploie souvent l'expression bạch câu (voir Cung-oán). Dòn là đẹp.

(8) Habit de couleur bleue.

(9) Quỳnh et Giao désignent deux qualités de jade. Il y a divergence d'opinion, dans l'interprétation de ce vers qui s'applique, selon les uns, à Thúy-Kiều et à Kim-Trọng. Nous pensons la première interprétation exacte. Ce vers veut donc dire que Kim-Trọng, en arrivant, trouve devant lui deux jeunes filles qui lui paraissent aussi belles que les pierres Quỳnh et Giao. D'autres nous ont dit que le poète avait voulu marquer que la présence de Kim-Trọng embellissait le paysage comme si l'on avait planté là un arbre de jade Quỳnh avec des branches de jade Giao. Nous donnons cette dernière explication sans commentaires.

Chàng Vương quen mặt ra chào,
Hai Kiều e-lệ nép vào dưới hoa.
Nguyên người quanh-quất đầu xa,
Họ Kim tên Trọng, vốn nhà trăm-anh (1).
Nền phú-quí, bậc tài-danh,
Văn-chương nét đất, thông-minh tính trời (2).
Phong-tư tài-mạo tuyết vời,
Vào trong phong-nhã, ra ngoài hào-hoa.
Chung-quanh vẫn đất nước nhà,
Vội Vương-Quan trước vẫn là đồng thân (3).
Trộm nghe thơm nức hương-lân,
Một nền Đồng-tước (4), khóa xuân hai Kiều.
Nước non (5) cách mấy buồng thêu (6),
Những là trộm dấu thăm yêu chốc mong.
May thay giải cấu tương-phùng (7),
Gặp tuần đồ lá, thỏa lòng tìm hoa.
Bóng hồng (8) nhác thấy nẻo xa,
Xuân-lan thu-cúc mận-mà cả hai (9).
Người quốc-sắc, kẻ thiên-tài,
Tình trong như đã, mặt ngoài còn e.
Chập-chờn con tỉnh con mê,
Rốn ngồi chẳng tiện, dứt về chổn (10) khôn.

(1) Trăm là cái trăm cái đầu, anh là cái dài mũ. Con nhà quan mới dùng hai vật ấy.

(2) Văn-chương có mã, thông-minh là cửa trời cho.

(3) Đồng thân : đồng song. Song signifie fenêtre. Ici deux camarades d'études.

(4) Ch. 41 du Tam-quốc. Tào-Tháo en creusant le fleuve Chương-hà, prit un moineau ; il construisit ensuite le palais de Đồng-tước pour y enfermer les épouses de Tôn-Sách et de Chu-Du. Đỗ-mục-Chi des Đường a écrit "Đồng-phong bất giữ Chu-lang tiện, Đồng-tước xuân thâm tỏa nhị Kiều" : si le vent d'Est n'aide pas Chu-Du les deux Kiều seront enfermées dans le palais du moineau de cuivre. Les deux Kiều sont Đại-Kiều et Tiểu-Kiều, l'une épouse de Tôn-Sách, l'autre de Chu-Du. Kiều signifie souvent jolie femme.

(5) Dans le Quốc-sắc thiên-hương il y a cette phrase : tương thân chỉ xích nhi điền nhược hà sơn, à un empan, un mètre près l'un de l'autre et ne pouvoir se rencontrer, comme si l'on était séparé par des monts et des fleuves.

(6) Buồng thêu vient de 繡房 tú phòng, chambre où les femmes brodaient.

(7) Dans le Kinh-thi on lit : giải cấu tương ngộ, thích ngã nguyệt hê, se voir tout à coup et sans qu'il y ait eu rendez-vous, cela comble vraiment mes désirs.

(8) Bóng hồng vient de mỹ-nhân hồng-ảnh : la silhouette rose d'une jolie femme.

(9) Xuân-lan thu-cúc giai nhất thời chi tú giả : les orchidées, au printemps, les chrysanthèmes, en automne, chacune fleurit en sa saison et chacune a sa beauté.

(10) Chổn a, ici, le même sens que thôi vậy : alors c'est mieux.

Bóng tà như dục cơn buồn,
Khách đà lên ngựa, người còn ghé theo.
Dưới cầu nước chảy trong veo,
Bên cầu tơ liễu bóng chiều thướt-tha.

Kiều đánh đàn với Kim-Trọng (1)

Rằng: nghe nổi tiếng cầm-đài (2),
Nước non luống những lắng tai Chung-Kỳ (3).
Thưa rằng: «tiện-kỹ (4) sá chi?
«Đã lòng dạy đến, dạy thì phải vâng.»
Hiên sau treo sẵn cầm-trắng,
Vội-vàng sinh đã tay nâng ngang mày (5).
Nàng rằng: «Nghề mọn riêng tây,
«Làm chi cho bận lòng này lắm thân? (6) »
So dần dây vĩ dây văn (7).
Bốn dây to nhỏ theo vần cung; thương.
Khúc đầu Hán, Sở chiến-trường,
Nghe ra tiếng sắt tiếng vàng chen nhau!

(1) Ce passage, de l'avis de nombreux lettrés, est un des plus beaux du poème. Kim, qui connaît les talents musicaux de Kiêu, la prie d'exécuter quelques morceaux. La jeune fille se met à jouer toutes les pièces classiques: le Hán Sở triễn trắng, le Phượng-cầu de Tư-mã, le Quảng-lãng de Kê-Khang etc.. Sous ses doigts habiles naissent les sons les plus harmonieux; tantôt purs comme le cri de la grue qui passe, tantôt pressés comme l'eau d'une cataracte, tantôt légers comme le zéphir, tantôt lourds comme une pluie d'orage. L'étudiant, en écoutant cette musique, est plongé dans une profonde mélancolie.

Il faut admirer avec quel art l'auteur a su analyser les plaisirs complexes que procure la musique et l'état d'âme de celui qui entend un morceau exécuté par un artiste consommé.

(2) Nom du lieu où Tư-mã Tương-Như rencontra dame Trác-văn-Quân et joua devant elle.

(3) Chung-tử-Kỳ, célèbre musicien de l'époque Xuân-thu. Un jour que Bá-Nha était assis, jouant, il se prit à penser aux montagnes; Kỳ loua son ami: «Votre jeu est excellent, il est élevé comme les montagnes». Une autre fois que Bá-Nha jouait, pensant à un fleuve, Kỳ le loua encore: «Les sons de votre instrument sont tumultueux, coulants comme les vagues». Quand Tử-Kỳ mourut, Bá-Nha brisa son instrument disant: «Le seul homme, en ce monde, qui pouvait comprendre ma musique, n'est plus».

(4) Tiện-kỹ: égale, ici, mon humble talent.

(5) Mạnh-Quang cử án tề mi; Mạnh-Quang, présentant une petite tasse, l'élevait à hauteur des sourcils... en signe de respect. Dans le Tống-chi il y a: Lương-Hồng chi án. Lorsque la femme de Lương-Hồng lui présentait à manger, elle levait la tasse à hauteur des sourcils, par respect. D'où l'expression cử án tề mi.

(6) Thân. Interrogatif, employé par les Annamites du centre, équivalent à như thế (tant que cela), lắm thay! lắm ru!

(7) Les cordes grosses ou petites.

Khúc đầu Tư-mã Phụng-cầu (1),
Nghe ra như oán như sầu phải chăng?
Kê-khang này khúc Quảng-lãng (2),
Một rằng Lưu-thủy, hai rằng Hành-vân (3).
Quá-quan này khúc Chiêu-quân (4),
Nửa phần luyện chúa, nửa phần tư gia.
Trong như tiếng hạc bay qua,
Đục như nước suối mới xa nửa vời.
Tiếng khoan như gió thoảng ngoài,
Tiếng mau sầm-sập như trời đổ mưa (5).
Ngọn đèn khi tỏ khi mờ,
Khiến người ngồi đó mà ngo-ngẩn sầu.
Khi tựa gối, khi cúi đầu,
Khi vò chín khúc, khi chau đôi mày.
Rằng: « Hay thì thực là hay,
« Nghe ra ngậm đắng, nuốt cay thế nào!
« Lựa chi những khúc tiêu-tao (6),
« Thiệt lòng mình, cũng lao-đao lòng người! (7) »
Rằng: « Quen mắt nết đi rồi,
« Tẻ vui thôi cũng tính trời biết sao?
« Lời vàng vâng lĩnh ý cao,
« Họa dần dần bớt chút nào được không? »

Bổ Thúy-Kiều phải bắt

Hàn-huyên (8) chưa kịp giải-giề,
Sai-nha bỗng thấy bốn bề lao-xao.

(1) Tư-mã Tương-Như de la dynastie des Hán joua le morceau Phụng cầu kỳ hoàng pour séduire Trác-văn-Quân. Il y réussit et ils s'épousèrent.

(2) Kê-Khang, de la dynastie des Tấn, fut un habile musicien. Un maître lui enseigna le morceau Quảng-lãng.

(3) Certaines éditions portent: Một rằng Họa-nhạc hai rằng Qui-vân. Họa-nhạc et Qui-vân sont des morceaux de musique célèbres.

(4) Chiêu-Quân fut une femme de la Coar sous les Hán. L'empereur la donna en mariage à un prince Hung-Nô. Franchissant la frontière, et obsédée par le souvenir de ce qu'elle laissait, elle exprima sa tristesse en jouant un morceau sur le ti-bà.

(5) Tous les vers de ce passage rappellent la pièce Cầm des poésies des Đường :

Sơ nghi tập-tập lương phong động,

Hựu tự tiêu-tiêu mộ vũ linh.

Cần-nhược lưu tuyên lai bích chương,

Viễn như huyền hạc hạ thanh minh.

(6) Buồn.

(7) Voir le Thanh-tâm tài-nhân : đoạn nhân trường nhi thương kỳ tâm già ou déchirer les entrailles de quelqu'un et souffrir soi-même.

(8) Vạn-phúc est une formule de salutation des femmes, hàn-huyên est une formule de salutation employée par tous.

Người nách thước, kẻ tay dao,
Đầu trâu mặt ngựa, ào-ào như sóng.
Già-giang (1) một lão một trai,
Một dây vô-loại buộc hai thâm-tình,
Đầy nhà vang tiếng ruồi xanh (2),
Toang-hoang khung cửi, tan-tành gói mây (3).
Đồ tể-nhuyễn (4), cửa riêng tây,
Sạch-sành-sanh, vét cho đầy túi tham.
Điều đâu bay buộc ại làm?
Vì ại đan rậm (5) giáp giâm (6) bồng dưng?
Hỏi ra sau mới biết rằng:
Phải tên xưng-xuất (7) là thằng bán tơ.
Một nhà hoảng-hốt (8) ngẩn-ngơ,
Tiếng oan rập đất, án ngờ lòa mây.
Hạ-từ, van-vỉ (9) suốt ngày,
Điếc tai lân-tuất (10), phũ tay tội-tàn.
Giường cao dứt ngược dây oan (11),
Dầu rằng đá cũng nát gan lợ người.
Mặt trông đau-dớn rụng-rời,
Oan này còn một kêu trời nhưng xa!
Một ngày lạ thói sai-nha,
Làm cho khốc-hại chẳng qua vì tiền.

Kiều dặn em trước khi đi (12)

Thúy-Vân chợt tỉnh giấc xuân (13),
Dưới đèn ghé đến ân-cần thở-than:

(1) Gông vào cổ, la cangue au cou.

(2) Dans le Kinh-thi on lit: Thương-dăng chi thanh ou le bourdonnement des grosses mouches vertes. Ici, terme de mépris.

(3) Certains ont lu gói mây, d'autres gói mai, les deux versions sont aussi inexactes l'une que l'autre, dit Nguyễn-văn-Vĩnh. Pour ces variantes du texte voir l'édition Vĩnh-hưng-long thư-quán.

(4) Vêtements, literie etc...

(5) Tục-ngữ nói: Đan chẳng tây rậm, nghĩa là có ít thì suốt ra nhiều cho oan người ta. Dans certains textes rậm est remplacé par đập, ce dernier désignant un objet utilisé pour prendre le poisson.

(6) Giáp giâm là kéo cái bẫy: dresser, tendre un piège.

(7) Tên xưng.

(8) Rối-rít: ne savoir que faire, à quoi se résoudre.

(9) Certains textes disent van lay, d'autres van vãi.

(10) Implorer pitié à grands cris. Tội-tàn: frapper brutalement.

(11) Giường là giường nhà, dit l'édition « Việt-văn thư-xã », tức là tấm gỗ bắc ngang trên nóc nhà. Bọn sai-nha rút ngược hai cha con lên trên giường nhà.

(12) Ce passage est un modèle de style pathétique. Ces dernières recommandations de Kiều, à sa sœur, expriment toute la souffrance intime qu'éprouve la jeune fille; on sent que son cœur saigne en les prononçant.

(13) Giấc xuân vient de 春眠 xuân-miên, nghĩa là giấc ngủ êm-ái.

« Cơ trời dẫu bề đa đoan,
« Một nhà đề chị riêng oan một mình.
« Có gì ngồi nhần tàn canh,
« Nỗi riêng còn mắc mối tình chi đây?
Rằng: « Lòng đương thồn-thức đầy,
« Tơ duyên còn vướng mối này chưa xong.
« Hở môi ra cũng thẹn thùng,
« Để lòng thì phụ tấm lòng với ai!
« Cạy em, em có chịu lời,
« Ngồi lên cho chị lạy rồi sẽ thưa.
« Giữa đường đứt gánh tương-tư,
« Giao-loan (1) chấp mối tơ thừa mặc em.
« Kể từ khi gặp chàng Kim,
« Khi ngày quạt ước, khi đêm chén thề.
« Sự dẫu sóng gió bất kỳ!
« Hiếu tình có lẽ hai bề vẹn hai!
« Ngày xuân em hãy còn dài,
« Xót tình máu mủ, thay lời nước non;
« Chị dầu thịt nát, xương mòn,
« Ngâm cười chín tuổi (2) hãy còn thơm lây!
« Chiếc thoa (3) với bức tờ mây,
« Duyên này thì giữ vật này của chung;
« Dầu em nên vợ nên chồng,
« Xót người mệnh bạc, ắt lòng chẳng quên.
« Mất người còn chút của tin:
« Phím đàn với mảnh hương nguyên ngày xưa.
« Mai sau dầu có bao giờ,
« Đốt lò hương ấy, so tơ phím này.
« Trông ra ngọn cỏ lá cây,
« Thấy hiu-hiu gió, thì hay chị về.
« Hồn còn mang nặng lời thề,
« Nát thân bồ-liễu, đền nghì trúc-mai (4).
« Dạ-đài (5) cách mặt khuất lời,
« Vây (6) xin chén nước cho người thác oan!

(1) Loan-giao est une sorte de colle qui sert à fixer les silets des instruments de musique. Expression employée pour marquer une obligation ancienne qui avait été interrompue et qui soudain reparait.

(2) Hàm-tiểu cửu-tuyền, signifie: morte et descendue au Styx je serai satisfaite.

(3) Certaines éditions donnent vành qui peut paraître plus exact.

(4) Le bồ (junc), le liễu (saule) sont des arbustes frères. Les deux mots réunis servent à désigner un corps délicat. Trúc-mai indiquent, ici, l'union, le mariage.

(5) Là âm-phủ. La poésie Nguyễn-Giao dit: Minh-minh cửu-nguyên thất, man-man tràng-dạ đài, obscure est la maison des neuf sources (séjour des morts); immense est l'enfer. Dans une poésie de Lý-Bạch nous lisons: « Dạ-dài vô Lý-Bạch, cô-tửu dữ hà-nhân, si Lý-Bạch ne va pas en enfer, qui donc y vendra de l'alcool aux hommes! ». Dạ-dài: hoàng-tuyền.

(6) Variante: rầy.

« Bây giờ trăm gãy gương tan,
« Kẽ làm sao siết muôn vàn ái ân!
« Trăm nghìn gửi lạy tình-quân,
« Tor duyên ngắn-ngủi có ngắn ấy thôi!
« Phận sao phận bạc như vôi (1)?
« Đã đành nước chảy hoa trôi (2) lỡ-làng.
« Ôi Kim-lang! hỡi Kim-lang!
« Thôi thôi! thiếp đã phụ chàng từ đây!»

Cảnh buồn nhớ nhà

Trước lầu Ngưng-bích (3) khóa xuân,
Vẻ non xa, tấm trắng gần, ở chung.
Bốn bề bát-ngát xa trông,
Cát vàng cồn nọ, bụi hồng dặm kia.
Bẽ-bàng mây sớm đèn khuya,
Nửa tình nửa cảnh như chia tấm lòng.
Trưởng người dưới nguyệt chén đồng (4),
Tỉn sương (5) luống những rầy trông mai chờ.
Bên trời góc bể bơ-vơ (6).
Tấm son gột rửa bao giờ cho phai!
Xót người tựa cửa (7) hôm mai,
Quạt nồng ấp lạnh (8), những ai đó giờ?
Sân Lai (9) cách mấy nắng mưa,
Có khi gốc tử đã vừa người ôm (10)!
Buồn trông cửa bể chiều hôm,
Thuyền ai thấp-thoảng cánh buồm xa-xa?
Buồn trông ngọn nước mới sa,
Hoa trôi man-mác biết là về đâu?
Buồn trông nội cỏ rầu-rầu,
Chân mây mặt đất một màu xanh-xanh.

(1) Certains lisent « Phấn sao phấn bạc... » pour montrer le sort malheureux des cô hàng phấn.

(2) Thủy lưu hoa lạc : marque la fragilité des destinées humaines.

(3) Nom d'un palais.

(4) Là đồng-tâm, là lời nguyên ước.

(5) Nouvelles qu'on attend impatiemment à l'heure de la rosée, c'est-à-dire chaque matin.

(6) 海之角天之涯 hải chi giốc, thiên chi nhai.

(7) Voir, à ce sujet, la note (10), page 56, à l'article Chinh-phụ ngâm.

(8) Rappelle les prescriptions du Kinh-lễ: Thờ cha mẹ: Quạt khi nồng, ấp khi lạnh.

(9) Rappelle un des traits du Nhị-thập-tứ hiếu : histoire de Cao-Sĩ qui, bien qu'agé de 70 ans, dansait dans la cour pour distraire ses parents.

(10) Có khi gốc tử đã to rồi, nghĩa là đã già rồi. On dit aussi tử phần pour désigner la région natale, le foyer. Parfois cây tử désigne le père.

Buồn trông gió cuốn mặt ghềnh (1),
Âm-âm tiếng sóng kêu quanh ghế ngồi (2).

Kiều tự-tử ở sông Tiền-đường

Mảnh trắng đã gác non đoài,
Một mình luống những đứng ngồi chưa xong.
Triều (3) đâu nổi tiếng dùm-dùng,
Hỏi ra mới biết rằng sông Tiền-đường (4).
Nhớ lời thần mộng rõ-ràng,
Này thôi hết kiếp đoạn-trường là đây!
«Đạm-Tiên nàng hỏi! có hay?
«Hẹn ta thì đợi dưới này rước ta!»
Dưới đèn sẵn bức tiên-hoa,
Một thiên tuyệt-bút (5), gọi là đề sau.
Cửa bông (6) vội mở dèm châu,
Trời cao, sông rộng, một màu bao la (7)!
Rằng: «Từ-công hậu đãi ta,
«Xót vì việc nước mà ra phụ lòng.
«Giết chồng mà lại lấy chồng,
«Mặt nào mà lại đứng trong cỏi đời?
«Thôi thì một thác cho rồi,
«Tắm lòng phỏ mặc trên trời, dưới sông».
Trông vời con nước (8) mệnh-mông,
Đem mình gieo xuống giữa dòng tràng-giang.

(1) ou duênh : vũng bễ. vực sâu.

(2) Les quatre buồn (tristesses), des huit derniers vers, sont célèbres et ont suscité bien des plagats parmi les écrivains annamites.

On se demande même si ce n'est pas là une imitation d'un passage analogue du Bích-câu kỳ-ngộ, ouvrage que l'on considère comme antérieur au Kim-Vân-Kiều. Nous ne pouvons donner aucune précision.

En tous cas les deux morceaux sont fort jolis, mais celui du Kim-Vân-Kiều est d'un style plus châtié.

(3) Bruit de la marée montante.

(4) Il y a un fleuve Tiền-đường dans le Tche-kiang.

(5) On appelle tuyệt bút les dernières volontés, écrites, d'une personne qui va mourir.

(6) Sorte de sabord dans les jonques.

(7) Mệnh-mông, rộng-rãi.

(8) Variante "con". Selon MM. Bùi-Kỷ et Trần-trọng-Kim, «les pêcheurs ont l'habitude d'appeler con nước la marée montante». A mon avis, con nước pourrait désigner le fleuve lui-même à la marée montante. Mais en tout cas il vaut mieux lire con nước que non nước. L'attention de Kiêu, désespérée, se porte tout entière sur le grand fleuve auquel elle va livrer son corps. A ses yeux ce fleuve immense devient un animal et elle le personnifie en lui donnant le préfixe «con».

Thồ-quan theo vót vọi-vàng,
Thì đà đắm ngọc, chìm hương quá rồi (1) !
Thương thay cũng một kiếp người,
Hại thay mang lấy sắc tài làm chi ?
Những là oan khổ lưu-ly,
Chờ cho hết kiếp còn gì là thân ?
Mười lăm năm, bấy nhiêu lần,
Làm gương cho khách hồng-quần thử soi !

Thúy-Kiều, Kim-Trọng tái hợp với nhau (2)

Nhà vừa mở tiệc đoàn-viên,
Hoa soi ngọn đuốc, hồng chen bức là.
Cùng nhau giao bài một nhà,
Lẽ đà đủ lẽ, đôi đà xứng đôi !
Động-phòng diu-dặt chén mời,
Bâng-khuâng duyên mới, ngậm-ngùi tình xưa.
Những từ sen ngó, đào tơ,
Mười lăm năm, mới bây giờ là đây.
Tình duyên ấy, hợp tan này (3),
Bi hoan mấy nổi, đêm chầy, trăng cao.
Canh khuya bức gấm rủ thao,
Dưới đèn tỏ dạng má-đỏ thêm xuân.
Tình-nhân lại gặp tình-nhân,
Hoa xưa ong cũ, mấy phen chung-tình.
Nàng rằng : « Phận thiếp đã đành,
« Có làm chi nữa cái mình bỏ đi !

(1) Variantes : cho, vừa ou mất.

(2) Par un préjugé fâcheux, nombre d'Annamites croient que l'histoire de Kiêu devait, logiquement, s'arrêter au suicide de la jeune fille et que le chapitre de la nouvelle vie avec Kim-Trọng (tái hợp) fut ajouté après coup pour atténuer le ton et l'allure trop pessimistes de l'ouvrage. Cette opinion nous paraît erronée. Nous nous basons, pour dire cela, sur ce fait que les épisodes du poème se suivent dans un ordre logique, sans solution de continuité et que le style est toujours égal dans tout le corps de l'ouvrage. Cet épisode du tái hợp se retrouve, d'ailleurs, dans la nouvelle chinoise.

(3) L'édition de MM. Bùi-Kỷ & Trần-trọng-Kim porte une variante pour ces vers et les cinq suivants.

Thế gian dầu có hội này,
Bổ lòng chua-xót, thỏa ngày khát-khao.
Canh tàn gạt ngọn đèn cao,
Nhìn nhau dường giấc chiêm-bao mơ-màng,
Sánh vai chung gối đêm trường,
Lạ gì yêu phấn dấu hương thế tịch.

« Nghĩ chàng nghĩa cũ tình ghi,
« Chiều lòng gọi có xường-tù mấy-may.
« Riêng lòng đã thẹn lắm thay,
« Cũng đà mặt dạn, mày đầy, khó coi.
« Những như âu-yếm vòng ⁽¹⁾ ngoài,
« Còn toan mở mặt với người cho qua.
« Lại như những thói người ta,
« Vớt hương dưới đất, bẻ hoa cuối mùa.
« Khéo thay giờ ruốc bày trò,
« Còn tình đâu nữa, là thù đẩy thôi!
« Người yêu, ta xấu với người,
« Yêu nhau thì lại bằng mười phụ nhau.
« Cửa nhà dù tình về sau,
« Thì đà em đó, lọ cầu chi đây.
« Chữ trinh còn một chút này,
« Chẳng cầm cho vững lại giầy cho tan!
« Còn nhiều ân-ái chan-chan,
« Hay gì vầy cánh hoa tàn mà chơi?»
Chàng rằng: « Gắn bó một lời,
« Bồng không cá nước, chim trời lữ nhau.
« Xót người lưu-lạc bấy lâu,
« Tưởng thề-thốt nặng, càng đau-đớn nhiều!
« Thương nhau sinh tử đã liều!
« Gặp nhau còn chút bấy nhiêu là tình.
« Chừng xuân to-liều còn xanh,
« Nghĩ sao cho thoát khỏi vảnh ái-ân!
« Gương trong chẳng chút bụi trần,
« Một lời quyết hẳn muôn phần kính thêm!
« Bấy lâu đây bề mò kim,
« Đã nhiều vàng đá, phải tìm trắng-hoa.
« Ai ngờ lại hợp một nhà?
« Lọ là chần-gối, mới ra sắt cấm?»
Nghe lời sửa áo cài trâm,
Khẩu đầu lay tạ cao-thâm nghìn trùng!
« Thân tàn gạn đục, khơi trong,
« Là nhờ quân-tử khác lòng người ta.
« Mấy lời tâm-phúc ruột-già,
« Tương-tri đường ấy, mới là tương-trị!
« Chở-che đùm-bọc thiếu gì?
« Trăm năm danh-tiết cũng vì đêm nay!»

(1) Variante : vảnh. Ce serait préférable.

Đoạn kết

Epilogue

Ngẫm xem (1) muôn sự tại trời.
Trời kia đã bắt làm người có thân!
Bắt phong-trần phải phong-trần,
Cho thanh-cao, mới được phần thanh-cao.
Có đâu thiên-vị người nào?
Chữ tài chữ mệnh dồi-dào cả hai!
Có tài mà cậy chi tài?
Chữ tài liền với chữ tai một vần;
Đã mang lấy nghiệp (2) vào thân,
Cũng đừng trách lẫn trời gần trời xa (3)!
Thiện-căn (4) ở tại lòng ta,
Chữ tâm kia mới bằng ba chữ tài (5)!
Lời quê góp nhặt dông-dài,
Mua vui cũng được một vài trống canh.

ÔN-NHƯ-HẦU

CUNG-OÁN NGÂM-KHÚC

Le Cung-oán appartient à la catégorie des ngâm (plaintes, élégies), genre difficile, employé pour cela même par très peu de poètes. Néanmoins, ce mode est à étudier particulièrement car il est spécial aux Annamites et ne paraît pas être connu des auteurs chinois ; il ne se trouve pas dans le 詞綜 ou recueil des poésies en vers irréguliers composées sous les diverses dynasties.

(1) Variante : hay.

(2) : la Karma bouddhique. Le nghiệp constitue l'ensemble de nos actions bonnes ou mauvaises dans cette vie et détermine le sort qui nous sera réservé dans une vie future, c'est-à-dire de renaître dans une condition meilleure ou inférieure. Le nghiệp, donc, vient de nous ; il ne faut pas le confondre avec le destin, avec le sort. C'est pourquoi la religion bouddhique prêche le perfectionnement moral afin que dans la succession des existences futures (le luân hồi) nous nous élevions peu à peu pour atteindre la condition de Bouddha. Alors, nous rejetterons notre corps, cause de tous nos malheurs et de toutes nos imperfections, ce thân qui engendre le nghiệp. N'ayant plus de thân, le nghiệp disparaît ipso facto.

(3) : mình tự trách mình mà thôi.

(4) Thiện-căn là cái gốc thiện.

(5) Ne comptons donc que sur nos actes vertueux et non sur notre talent. Efforçons-nous de pratiquer le bien afin que notre nghiệp pour la vie future soit léger à porter et n'oublions pas que plus on a de talent et plus on est exposé aux ennuis et aux dangers lesquels risquent de compromettre la valeur de notre nghiệp. Telles sont les règles qu'enseigne le bouddhisme.

Notes du mont Royal

WWW.NOTESDUMONTROYAL.COM

Une ou plusieurs pages ont été volontairement omises ici.

TABLE DES MATIÈRES

	Pages
• Programme des cours de langue et littérature annamites de l'enseignement secondaire franco-indigène	5
Programme des cours de langue et littérature annamites dans les classes supérieures des établissements secondaires français d'Indochine.	7
Introduction.	9
Abrégé d'histoire de la littérature annamite.	15
Tableaux d'histoire littéraire	47
Notions sur les divers genres littéraires.	63

A. — TRADITION ORALE

Phường-ngôn, Ngôn-ngữ. — Proverbes & dictons

Phrases de quatre mots.	105
— cinq —	105
— six —	106
— sept —	106
— huit —	106
— neuf —	107
— dix —	107

Ca-giao. — Chansons populaires

Hát lầy (chansons détachées)	107
Giời mưa (la pluie)	109
Hoa sen (la fleur de nénuphar)	109
Áo rách (l'habit déchiré).	110
Mẹ khuyên con (conseils d'une mère à son fils)	110
Vợ khuyên chồng (exhortations d'une femme à son mari).	110
Việc đồng-áng (travaux des champs)	111
Chim đi đánh trận (les oiseaux partent en guerre).	111
Hát trống quân (chant accompagné de la corde vibrante).	112
Hát đố (chanson devinette).	113
Hát trống quân (chant accompagné de la corde vibrante).	114

Truyện cổ-tích. — Légendes populaires & historiques

Tích ăn giầu (origine de l'habitude de mâcher le bétel)	120
Tích bánh dầy bánh chưng (origine des galettes dầy et chưng)	121
Hai truyện buồn cười về ông Trạng Quỳnh (deux farces de Trạng Quỳnh).	122
Sự tích ông thánh Gióng (histoire du saint Gióng)	123

B. — EXTRAITS D'OUVRAGES

Thơ. — Poésies

	Pages
TRẦN-KHÁNH-DU. — (<i>Notice</i>) — Bán than	125
LÊ THÁNH-TÔN. — (<i>Notice</i>)	125
Thơ cho sứ thần (poésie offerte à un ambassadeur)	126
Hoa sen (la fleur de nénuphar).	126
Dệt vải (le tissage)	126
Con cóc (le crapaud)	127
Con voi (l'éléphant)	127
Thăng bù-gìn (le mannequin).	127
NGUYỄN-BÌNH-KHIÊM. — (<i>Notice</i>)	127
Thơ nhàn (poésies sur les douceurs de la quiétude).	128
NGÔ CHI-LAN. — Thơ tứ thời (les quatre saisons).	129
HỒ XUÂN-HƯƠNG. — (<i>Notice</i>).	130
Vấn nguyệt (à la lune)	130
Hằng nga (la déesse de la lune).	131
Cảnh thu (paysage d'automne)	131
Người đời chóng tàn (la rapidité de la vie)	131
PHẠM-QUÍ-THÍCH. — (<i>Notice</i>) — Tích Thúy-Kiều.	132
PHẠM-THẤU. — (<i>Notice</i>) — Rồng đá ở cửa kinh-thành (les dragons de pierre à la porte de la capitale).	132
NGUYỄN-HỮU-CHÍNH. — (<i>Notice</i>).	132
Tràng pháo (le pétard)	133
TUY-LÝ-VƯƠNG. — (<i>Notice</i>) — Thơ lấy vắn khoai	133
NGUYỄN-CÔNG-TRÚ. — (<i>Notice</i>)	133
Quân-tử cố cùng.	133
Vịnh cây cau.	134
— DỤC-TÔN. — (<i>Notice</i>) — Khóc Bàng-phi	134
BÀ HUYỀN THANH-QUAN. — (<i>Notice</i>)	134
Qua đèo Ngang tức cảnh.	135
NGUYỄN-KHUYẾN. — (<i>Notice</i>)	135
Thơ đánh cá (la pêche).	135
Nước lụt (l'inondation).	136
Cảnh thu (paysage d'automne)	136
Thu âm (agapes automnales)	136
— TÔN-THỌ-TƯỜNG. — (<i>Notice</i>).	136
Đĩ già đi tu	137
PHAN-THANH-GIẢN. — (<i>Notice</i>) — Giã vợ nhà đi làm quan.	137
BÀ BẢNG-NHÂN. — (<i>Notice</i>) — Núi Ngũ-hành	137
HOÀNG-MÃN-ĐẠT. — (<i>Notice</i>) — Đĩ đi tu	138

	Pages
TRẦN-KẾ-XƯƠNG. — (<i>Notice</i>)	138
Chúc ngày tết (les souhaits du nouvel an)	138
Tiền-sĩ tháng tám (le docteur du 8 ^e mois)	139
Trung-thu trông giăng (à la mi-automne contempler la lune)	139
Dại khôn (insensé et sensé)	140
Ngày tết (le nouvel an)	140
Lạc đường (l'égaré)	140
Lo xa (vague inquiétude)	140
CHU-MẠNH-CHINH. — (<i>Notice</i>)	141
Chơi Thanh-minh (promenade le jour de la fête de Thanh-minh)	141
Kiều bán mình chuộc cha (Kiều se vend pour racheter son père).	141
Kiều lấy Thúc-sinh (Kiều épouse Thúc-sinh)	142
Kiều ở chùa (Kiều se retire dans une pagode)	142
Báo ân báo oán (Kiều récompense ses bienfaiteurs et se venge de ses ennemis)	142
Từ-Hải ra hàng (Từ-Hải fait sa soumission)	142
NGUYỄN-HỮU-TẠO. — (<i>Notice</i>) — Hành-quân tức-sự (en colonne)	143
ANONYME — Extraits du Thúy-kiều thi-tập	143
— Trách bốn mùa (le procès des quatre saisons)	144
— Giăng thu (la lune d'automne).	145
— Đèn cù (la lanterne cù).	145
— Khuyến học (exhortation à l'étude)	145
— Thăng mỗ (le crieur public)	146
— Nhớ nhà (nostalgie)	146
— Trinh-tiết (fidélité conjugale).	146
— Thành Thăng-long (la ville de Thăng-long)	146

Truyện. — Poèmes

KIM-VÂN-KIỀU par NGUYỄN-DU. — (<i>Notice</i>).	147
Tài sắc hai chị em Thúy-Kiều (portraits de Kiều et de sa sœur).	148
Chị em Thúy-Kiều đi chơi Thanh-minh (le jour de la fête Thanh-minh, Kiều va se promener en compagnie de son frère et de sa sœur).	149
Thúy-Kiều, Kim-Trọng mới biết nhau (première rencontre de Kiều avec Trọng).	151
Kiều đánh đàn với Trọng (Kiều fait de la musique en compagnie de Trọng).	153
Bố Kiều phải bắt (arrestation du père de Kiều)	154
Kiều dặn em trước khi đi (Kiều fait des recommandations à sa sœur avant de quitter la famille).	155
Cảnh buồn nhớ nhà (tristesse et nostalgie).	157
Kiều tự-tử ở sông Tiền-đường (Kiều se donne la mort en se jetant dans le fleuve de Tiền-đường).	158
Thúy-Kiều, Kim-Trọng lại tái hợp với nhau (Kiều et Trọng recommencent une nouvelle existence)	159
Đoạn kết (épilogue)	161

	Pages
CUNG-OÁN par ÔN-NHU-HÀU. — (<i>Notice</i>)	161
Ngẫm nghĩ đời người khổ sở (méditation sur les malheurs de la vie) .	163
CHINH-PHỤ-NGÂM par ĐOÀN-THỊ-ĐIÊM. — (<i>Notice</i>)	166
Chinh-phụ-ngâm	167
BÍCH-CÂU KỶ-NGỘ, ANONYME. — (<i>Notice</i>)	169
Cảnh Bích-câu (la site de Bích-câu)	170
Hội chùa Ngọc-hồ (une fête religieuse à la pagode de Ngọc-hồ). .	171
Tú Uyên phải lòng một bức tranh đàn-bà (Tú Uyên s'éprend d'un portrait de femme)	171
Cảnh buồn (tristesse)	173
Cõi trần, cõi tiên (le monde des hommes et celui des immortels). .	173
GIA-HUẤN-CA, par NGUYỄN-TRÃI. — (<i>Notice</i>)	174
Dạy con ở cho có đức (conseils à mes enfants pour leur ensei- gner à être vertueux).	175
Vợ khuyên chồng (exhortation d'une femme à son mari) . . .	176
Khuyên học-trò (conseils aux élèves).	176
PHAN-TRẦN, ANONYME. — (<i>Notice</i>)	177
Phan-công khuyên con (conseils de Phan-công à son fils) . . .	177
Phan-sinh ra kinh-sur thi, không đỗ (Phan-sinh se rend à la capitale pour y subir un examen ; il échoue)	178
Mẹ con Kiều-Liên chạy loạn lạc nhau (Kiều-Liên et sa mère fuyant les troubles sont séparées l'une de l'autre).	179
Phan-sinh sang chơi với cô làm sư-trưởng ở chùa Kim-lăng (Phan- sinh vient voir sa tante, supérieure de la pagode de Kim-lăng). .	180
NHỊ-ĐỘ-MAI, ANONYME. — (<i>Notice</i>)	182
Mai-công dẫn lại vợ con (recommandations de Mai-công à sa femme et à son fils)	183
Dân Lich-thành đến tỏ lòng ái-mộ với Mai-công (la population de Lich-thành apporte à Mai-công le témoignage de son attachement). .	183
Chơi miếu Chiêu-quân (visite au temple de Chiêu-quân)	185
Bói cá (la consultation du sort par la pêche aux poissons) . . .	187
LỤC-VÂN-TIÊN par NGUYỄN-ĐÌNH-CHIÊU — (<i>Notice</i>)	187
Vân-tiên tạ thầy xin đi thi (Vân-tiên fait ses adieux à son maître et demande à se rendre au concours)	188
Vân-tiên nói chuyện với lão đánh cá (entretien de Vân-tiên avec un pêcheur)	189
Ông lão tiều-phu (le vieux bûcheron)	190
Vân-tiên về nhà (le retour dans la famille)	190
NỮ-TÚ-TÀI, ANONYME.	
Nàng Phi-ngà nữ-tú-tài (Phi-ngà, la bachelière).	191
Tuấn-khanh không đi thi hội, hai bạn được đỗ (Tuấn-khanh ne se présente pas au concours ; ses deux amis sont reçus)	192
PHƯƠNG-HOÀ, ANONYME.	
Trương-công đến nhà ông ngự-sử hỏi vợ cho con (Trương-công vient demander la fille du ngự-sử pour son fils)	193

PHŨ-DUNG, ANONYME.

Tài sắc hai vợ chồng Thôi-tuấn-Thần (portrait des deux époux
Thôi-tuấn-Thần) 194

LÝ-CÔNG, ANONYME.

Lý-công vào hầu bà Chúa (Lý-công rend visite à la princesse). 196

Đánh Hung-nô (la bataille contre les Huns). 197

QUAN-THẾ-ÂM, ANONYME.

Chúa Ba xuống chơi địa-ngục (Chúa Ba visite les enfers) . . . 198

ĐẠI-NAM QUỐC-SỬ DIỄN-CA par NGÔ-CÁT.

Vua Lê-Lợi (le roi Lê-Lợi) 200

MỘNG-TIÊN-CA, ANONYME.

Tỉnh mộng (au sortir d'un rêve) 201

CHÍNH-KHÍ CA par BA-GIAI.

Quan Tổng-đốc Hoàng-Diệu tuấn-tử (la mort du gouverneur Hoàng-Diệu) . 202

NỮ-TẮC DIỄN-ÂM, ANONYME.

Tứ-đức (les quatre vertus féminines). 203

BÁCH-NHÂN CA, ANONYME.

Extrait 204

* NHỊ-THẬP-TỬ HIẾU par LÝ-VĂN-PHÚC.

Ngươi Lục-Tích nhà Hán (histoire de Lục-Tích de l'époque des Hans). 205

NGŨ-LUÂN NGÂM-KHÚC, ANONYME.

Đạo bè-bạn ở với nhau (devoirs des amis entre eux) 206

TRÈ-CÓC TRUYỆN, ANONYME.

Lính lệ (le satellite) 207

HOÀNG-TRỪU, ANONYME.

Bão (une tempête) 207

HOÀNG-TÚ, ANONYME.

Trạng đi đày (le docteur part en exil). 208

NGỌC-HOA, ANONYME.

Mả Phạm-Tải, Ngọc-Hoa (le tombeau de Phạm-Tải et Ngọc-Hoa). . 209

HOA-TIÊN TRUYỆN par NGUYỄN-HỮU-TỰ et NGUYỄN-THIỆN. — (Notice) . 209

Gặp gỡ bạn tiên 211

Ngụ ý đề thơ 212

Trùng phùng. 213

QUAN-ÂM THỊ-KÍNH TRUYỆN, ANONYME. — (Notice) 214

Cửa từ lân-mẫn chúng-sinh 215

NHÂN-NGUYỆT VẤN ĐÁP, ANONYME. — (Notice) 216

THU-ĐẠ LỮ-HOÀI NGÂM par NGÔ-ĐIỄN. — (Notice) 218

Đất khách cảm hoài 219

BÀN-NỮ-THÁN, ANONYME.

Giận duyên tử phận : 221

Kỳ-ngộ có ngày 222

LÝ-THỊ VỌNG PHU, ANONYME.

Mong mỗi tình-quân 223

HẠNH-THỰC CẢ par NGUYỄN-NHƯỘC-THỊ 225.

LỤC SỨC TRANH CÔNG, ANONYME. — (Notice) 227

Ngưu (le buffle). 227

TRINH THỬ TÂN SAN — ANONYME.

Vợ chú chuột đực thơ rằng 228

Thím chuột bạch tức ý mới họa lại rằng 228

TỈ-BÀ HÀNH par NGUYỄN-CÔNG-TRỨ 228

BÀI VĂN-TẾ THẬP LOẠI CHÚNG-SINH par NGUYỄN-DU. 230

Hát nói

May rủi par le CỤ THƯỢNG DƯƠNG VÂN-TRÌ 236

Kiếp nhân-sinh par NGUYỄN-CÔNG-TRỨ. 236

Cảnh xuân par CAO-BÁ-QUÁT 237

Đùa bạn điếc par le TAM-NGUYÊN de YÊN-ĐỒ. 237

Tức cảnh par NGUYỄN-CÔNG-TRỨ 237

Đánh tổ-tôm par TỬ-XƯƠNG 238

Giăng thu par NGUYỄN-CÔNG-TRỨ 238

Kim-tiền. 239

Chơi giảng par DƯƠNG-KHUÊ 239

Ông phỗng đá par NGUYỄN-KHUYẾN. 240

Bài họa lại bài trên par PHAN-VĂN-ÁI. 240

Sấm nhà-trò

Con mắt tinh đời par NGUYỄN-KHUYẾN 241

Một lời gẩn bó 241

Ăn chơi cho thỏa 242

Tủi phận hờn duyên 242

Nói lời

Divers. 243

Tuồng

Sãi Vãi par NGUYỄN-CU-TRINH — (Extrait) 244

Tổng Định-Thanh, ANONYME — (Extrait). 246

Kinh-nghĩa

Mẹ khuyên con lúc về nhà chồng par LÊ-QUÍ-ĐƠN 248

Văn-sách

Lấy chồng cho đáng tấm chồng par LÊ-QUÍ-ĐƠN 249

Tứ-lục

Bài chiếu của đức MINH-MỆNH 251

Biểu các quan mừng tết nguyên-đán. 253

Bài hịch dụ các người trung-nghĩa ngoài Bắc-thành 254

Phú

Ngũ-canh phú, ANONYME	256
Tán ông tiến-sĩ par NGUYỄN-ĐÌNH-TỐ	257
Thái-hòa cảnh-tượng chí par PHẠM-GIA-HUỆ.	257
Giăng rằm tháng tám, ANONYME	258
Thế-tục phú par TRẦN-VĂN-NGHĨA.	259
Tây-hồ phú par TRƯƠNG-LĨNH-HẦU.	259
Tử-Nghi phú par NGUYỄN-HỮU-CHÍNH	260
Nhời Lưu-Bình thán, ANONYME	261
Vương-Lăng phú, ANONYME.	261
Chế người thi hồng, ANONYME.	261
Không-tử mộng Chu-công phú par NGUYỄN-KHIÊM	262
Hàn-vương-tôn phú, ANONYME.	263
Trương-Lương par NGUYỄN-BÁ-LÂN	263
Thơ bà Thị-Kính đối biệt cha mẹ, ANONYME.	264
Chơi chùa Non-nước ở núi Thủy-sơn, ANONYME	264
Ấn sét người Từ-Hải par NGUYỄN-VĂN-THẮNG.	265
Tán thuốc phiện, ANONYME.	266
Thuốc phiện hại, ANONYME	266

Văn-tế

Văn-tế tướng-sĩ par TIỀN-QUÂN NGUYỄN-VĂN-THÀNH	267
Văn-tế ông Vũ-Tính và ông Ngô-tòng-Chu par ĐẶNG-ĐỨC-SIÊU.	267
Văn-tế chồng par TÚ XƯƠNG	268

Đối-liên

Đối-liên	269
--------------------	-----

Prose courante

1° — Morceaux écrits en chữ nho et transcrits en nôm

Lý Nhân-tôn di chiếu par LÝ NHÂN-TÔN	270
Hịch cho các ti-tướng par TRẦN HUNG-ĐẠO	271
Bài ký tháp linh-tế trên núi Dục-thúy par TRƯƠNG-HÁN-SIÊU	272
Băng-hồ di-sử-lục par NGUYỄN-TRÃI	273
Bình Ngô đại cáo par NGUYỄN-TRÃI	274
Thơ cho Vương-Thông, Sơn-Thọ par NGUYỄN-TRÃI	275
Dụ tướng-sĩ thành Thanh-hóa par NGUYỄN-TRÃI	276
Vua Lê Thánh-tôn par THÂN-NHÂN-TRUNG	276
Quán Trung-tân par NGUYỄN-BÌNH-KHIÊM	278
Bìa tiến-sĩ năm Cảnh-hưng qui-tị par LÊ-QUI-ĐÔN	279
Duyên do vua Lê Thái-tổ par LÊ-QUI-ĐÔN	281
Lê Thái-tổ khởi nghĩa par LÊ-QUI-ĐÔN.	282
Mạc-đăng-Dung par LÊ-QUI-ĐÔN	283
Thượng-kinh phong-vật chí par LÊ-QUI-ĐÔN	284
Sánh nước Nam với nước Tàu par PHẠM-ĐÌNH-HỒ.	285
Phong-tục nước Nam về cuối nhà Lê par PHẠM-ĐÌNH-HỒ	286
Lễ Nam-giao về cuối nhà Lê par PHẠM-ĐÌNH-HỒ	287

	Pages
Chơi cây cảnh núi đá par PHẠM-ĐÌNH-HỒ	288
Cây hoa lan cùng phép giồng lan	290
Thi hội về triều Lê par PHẠM-ĐÌNH-HỒ.	291
Tiết Trung-thu trong cung chúa Trịnh par NGUYỄN-ẤN	291
Sử kiện trên đầu voi par TRẦN-ĐÌNH-TRỌNG	292
Hải-dương phong-tục ký par PHẠM-QUÍ-THÍCH	294
Văn-tế ông thượng-thư Phạm-đình-Trọng par TRẦN-DANH-LẮM	295
Chùa Tiên-tích, ANONYME	296
Nghệ-an phong-thồ ký par NGUYỄN-VINH	297
Tĩnh Hưng-hóa par VŨ-PHẠM-HÀM	297
Đê sông Nhị-hà par CAO-XUÂN-DỤC	298
Chùa-chiền nước Nam về đời nhà Trần par NGUYỄN-DU	299

2° — *Prose moderne*

Bụng làm dạ chịu par TRƯƠNG-VĨNH-KÝ	300
Ba anh đốt làm thơ	301
Truyện ông tấn-sĩ lưng mọc lông dê par P. CỦA	301
Duyên do chúa Trịnh, ANONYME.	303
Lê-Quỳnh, ANONYME	304
Bem hải cốt vua Chiêu-thống về nước Nam, ANONYME.	305
Trung-vương par PHAN-KẾ-BÍNH	306
Quả dưa đỏ par NGUYỄN-TRỌNG-THUẬT	307
Việt-lam xuân-thu, ANONYME	310
Ông Nguyễn-văn-Trình par HOÀNG-CAO-KHẢI.	312
Văn-chương par NGUYỄN-BÁ-HỌC	313
Lãng đức Gia-long par PHẠM-QUỲNH	314
Tự tình với sông Hương par NGUYỄN-BÁ-TRÁC.	316
Danh-dự với hư-vĩnh par DƯƠNG-BÁ-TRÁC	317
Tôn-chỉ lễ-nhạc par THÂN-TRỌNG-HUỀ	318
Thi trường Nam par NGUYỄN-KHẮC-HIỆU	320
Kim-anh lệ-sử par TRỌNG-KHIÊM	321

Hài - văn

Cây đơn.	322
Đại ngôn	322
Tài nói chuyện	323
Bọn đào nào	323
Hội ái-hữu mèo	324
Chớ vội tự - cao	324
Người quân - tử.	324
Giết sâu bọ	324
Hối-lộ	325
Hay khoe con.	325
Nói chuyện góp	325
Đàn ông đeo xuyên vàng.	326
Ông điếc đi mừng tuổi.	326
Bài tựa sách cười	326